

УДК 377:1001.895

Тетяна Герлянд

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії технологій професійного навчання
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Вступ. За сучасних вимог виробництву потрібні фахівці якісно нового рівня підготовки, які володіють конкурентоспроможністю, мобільністю, гнучкістю і творчою ініціативністю. Досягти цього можливо за рахунок поєднання традиційних та інноваційних форм, методів і засобів навчання. Звідси виникає необхідність пошуку освітньої технології, орієнтованої на зміст майбутніх професійних дій.

Однією з найбільш перспективних і розроблених спеціально для умов професійної освіти є технологія контекстного навчання. У ході реформування цієї галузі освіти ставиться завдання впровадження цієї технології, в якій динамічно моделюється предметний і соціальний зміст професії, а тим самим забезпечуються умови трансформації навчальної діяльності у професійну.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Здійснений нами аналіз наукової літератури свідчить про те, що ця технологія активного досліджувалася багатьма вченими, зокрема А. Вербицьким, Н. Бакшаєвою, Н. Борисовою, В. Кругліковим, О. Ларіоновою, Н. Мачинською, О. Ігнатюком, С. Скворцовою та ін., які розглядали її засадах удосконалення дидактичних принципів на всіх етапах навчання, у відповідності з якими засвоєння його змісту здійснюється не шляхом простої передачі інформації, а в процесі власної пізнавальної активності особистості.

Метою статті є висвітлення особливостей впровадження технології контекстного навчання у сучасних професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ).

Виклад основного матеріалу. Головний недолік традиційного навчання полягає в тому, що інформація виступає початком і закінченням активності учня, а майбутнє розглядається ним як абстрактна перспектива застосування знань після закінчення ПТНЗ. У контекстному підході інформація виступає метою діяльності учня лише до певного моменту, але потім вона повинна отримати практику свого застосування в якості регулятора його професійної діяльності.

Контекстне (або знаково-контекстне) навчання – форма активного, орієнтованого на професійну підготовку учнів навчання, реалізованого за допомогою системного використання професійного контексту, тобто поступового насичення навчального процесу елементами професійної діяльності. Поняття «контекст» виступає такою категорією, що забезпечує особистісне включення учня ПТНЗ в процес пізнання і оволодіння ним професійною діяльністю.

Формування у майбутніх фахівців цілісного уявлення про професійну діяльність здійснюється в її динаміці. Інформація відображається у вигляді навчальних текстів («знаків»), а сконструйовані на їх основі завдання задають контекст майбутньої професійної діяльності.

Концепція контекстного навчання була розроблена А. Вербицьким. Він стверджував, що одна з основних цілей професійної освіти – формування цілісної структури майбутньої професійної діяльності учня в період його навчання, формування його здібностей до виконання професійної діяльності. Для досягнення цілей формування особистості майбутнього фахівця в професійному навчальному закладі необхідно організувати таке навчання, яке забезпечує перехід, трансформацію одного типу діяльності (пізнавального) в інший (професійний) з відповідною зміною потреб і мотивів, цілей, дій, засобів, предметів і результатів [1, с. 32].

Контекстне навчання орієнтується на те, що знання, вміння, навички даються не як предмет, на який повинні бути спрямована активність учня, а в якості засобу вирішення завдань діяльності фахівця. Основною

характеристикою навчально-виробничого процесу контекстного типу, що реалізується за допомогою системи нових і традиційних форм і методів навчання, є моделювання на мові знакових засобів предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності. У спеціальних дисциплінах відтворюються реальні професійні ситуації і фрагменти виробництва, відносини зайнятих у ньому людей. Таким чином, учню задаються «контури» його професійної праці. Одиницею роботи викладача і учня стає ситуація у всій її предметній та соціальній неоднозначності й суперечливості. Саме в ході аналізу таких ситуацій, ділових і навчальних ігор учень ПТНЗ формується як фахівець і член майбутнього трудового колективу.

Тобто, побудова навчально-виробничого процесу на базі технології контекстного навчання дозволяє максимально наблизити зміст і процес навчальної діяльності учнів ПТНЗ до їх подальшої професії. У різноманітних формах навчальної діяльності поступово ніби вимальовується зміст майбутньої спеціальності, що дозволяє ефективно здійснювати загальний та професійний розвиток майбутніх фахівців.

В якості засобів реалізації теоретичних підходів в контекстному навчанні пропонується в повному обсязі використовувати методи активного навчання (у трактуванні А. Вербицького – методи контекстного навчання). Разом з тим наголошується, що необхідно комплексно підходити до використання різних форм, методів і засобів активного навчання в органічному поєднанні з традиційними методами.

Основне протиріччя професійного навчання полягає в тому, що оволодіння майбутньою професійною діяльністю фахівцем має бути забезпечене в певних межах і засобами якісної освітньої діяльності. Це протиріччя долається в контекстному навчанні, що представляє собою реалізацію динамічної моделі руху діяльності учнів: від власне навчальної діяльності (у формі лекцій, наприклад) через квазіпрофесійні (тобто, ігрові

форми) і навчально-проблемної (науково-дослідна робота учнів, виробнича практика та ін.) до власне професійної діяльності [2].

Конструювання навчального процесу в сучасній педагогічній практиці здійснюється або на основі навчання через інформацію, або на основі навчання через діяльність [3, с. 15]. Визначення контекстного навчання як концептуальної основи для інтеграції різних видів діяльності учнів (навчальної, наукової, практичної) може мати широкий зміст. Контексти можуть бути соціальними, поведінковими, емоційними, історичними, культурними, діяльними тощо. З цієї позиції навчальний процес у ПТНЗ є одним з проявів соціальної практики, тобто він відображає вагу тих закономірностей, які існують у суспільстві. Це лише фрагмент в контексті багатогранного суспільного життя, а, значить, він не може будуватися на тільки єдиній технології навчання.

Контекстне навчання спирається на теорію діяльності, відповідно до якої засвоєння соціального досвіду здійснюється в результаті активної, упередженої діяльності суб'єкта. У ньому отримують втілення наступні принципи: активності особистості; проблемності; єдності навчання і виховання; послідовного моделювання у формах навчальної діяльності змісту та умов професійної діяльності фахівців. Особлива увага звертається на реалізацію поступового, поетапного переходу учнів ПТНЗ до базових форм діяльності більш високого рівня. Предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності моделюється в навчальному процесі всіма дидактичними засобами, формами, методами, серед яких одне з основних місць займає ділова гра як форма знаково контекстного навчання [4, с. 68].

Завдання контекстного навчання наступні:

1. Допомогти учням ПТНЗ надати знанням особистісний сенс.
2. Створити умови для визначення учнем своїх знань в процесі інтенсивного спілкування, бо ефективно засвоїти той чи інший елемент знання можливо лише за умови його обговорення, розповіді, переказу тощо.

3. Підвищити толерантність учнів до невизначеності. При цьому провідною функцією контекстного навчання є: навчити учнів діяти, коли умови завдань не визначені, суперечливі, мають альтернативні точки зору.

Викладач ПТНЗ у контекстному навчанні не стільки навчає і виховує, скільки актуалізує, стимулює учнів до розвитку, створює умови для їх самовисування на засадах використання емоційно-ціннісного їх досвіду. Тоді виникає пріоритет суб'єктно-сміслового навчання в порівнянні з інформаційним навчанням, необхідність діагностики особистісного розвитку, використання пошукового діалогу, включення навчальних завдань у контекст професійних. У такому випадку об'єктом роботи учнів стає не «дозування інформації», а навчання у всьому своєму предметному та соціальному комплексі, яке моделює предметний і соціальний зміст теперішнього та майбутнього життя учня ПТНЗ, включаючи це навчання в їх реальний контекст.

Основною одиницею роботи учня і викладача в контекстному навчанні стає система проблемних ситуацій. Навчальна інформація в контекстному навчанні повинна набувати рис професійної. При цьому змістом контекстного навчання виступає предметна (система навчальних завдань, моделей і ситуацій) і соціальна сторони майбутньої професійної діяльності (форми спільної діяльності та спілкування). Учень засвоює предметний зміст навчання (знання, вміння, навички, досвід професійної діяльності) і, займаючи певну позицію в системі взаємодії учасників освітнього процесу, слідує прийнятим нормам соціальних відносин і дій у тій мірі, в якій він активний і виховується як особистість.

Навчальний предмет ставить учня в діяльнісну позицію, забезпечуючи змістовну реалізацію принципу зв'язку теорії і практики. З переходом від однієї форми організації діяльності до іншої, наближенням до закінчення навчання учні ПТНЗ отримують практику застосування засвоєваних знань. Знання несуть смислову функцію, обумовлюючи комплекс пізнавальних і

професійних мотивів та інтересів тих, хто навчається. У контекстному навчанні перехід від навчальної діяльності до професійної забезпечується поступовою трансформацією мотивів з навчальних у професійні.

У зв'язку з цим важливим видається: системність і метапредметне знання; опора на реальний сценарний план діяльності майбутніх фахівців відповідно до технології виробництва; рольове «інструментування» професійних дій і вчинків [1, с. 51].

Виходячи з вищесказаного, виділимо три основні принципи контекстного навчання, які необхідно враховувати при організації ефективного навчально-виробничого процесу в ПТНЗ: послідовне моделювання у навчальній діяльності цілісного змісту, форм і умов професійної діяльності майбутніх фахівців; проблемність змісту навчання; провідна роль командної взаємодії (наприклад, майстрів виробничого навчання та учнів), які навчаються між собою у вирішенні реальної або змодельовані виробничої ситуації.

При організації підготовки фахівців слід зосередити увагу на трьох базових формах діяльності учнів: навчальній, квазіпрофесійній та навчально-професійній.

1. Навчальна діяльність. У процесі проблемних лекцій і на групових практичних заняттях має бути окреслений предметний контекст майбутньої професійної діяльності.

2. Квазіпрофесійна діяльність моделює в аудиторних умовах зміст і динаміку виробництва, відносини зайнятих у ньому людей (наприклад, при виконанні комплексного завдання, суть якого у вирішенні реальної чи модельованої виробничої ситуації).

3. Навчально-професійна діяльність передбачає виконання реальних практичних функцій (практичні заняття на виробництві). Залишаючись навчальною, ця робота по цілям, змісту, формам і технологіям максимально наближається до майбутньої професійної діяльності

Висновки. Отже, навчальна діяльність у контекстному навчанні в умовах ПТНЗ здійснюється як певна система переходів від навчальної – до реальної професійної діяльності. Забезпечуються психолого-дидактичні умови інтеграції навчальної, наукової та виробничої діяльності учнів, умови для творчого розвитку особистості кожного майбутнього фахівця, а саме: набуття предметно-професійного та соціального досвіду; розвиток професійного теоретичного і практичного мислення; формування пізнавальної мотивації, забезпечення умов появи професійної мотивації щодо закріплення знань; формування професійно-важливих умінь і навичок.

Література

1. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения / А. А. Вербицкий. – М.: ИЦ ПКСП, 2004. – 84 с
2. Ковтун О. В. Контекстний підхід як методологічний концепт формування професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх авіаційних операторів [Електронний ресурс] / О. В. Ковтун. – Режим доступу: <http://er.nau.edu.ua/jspui/bitstream/NAU/4467/14.pdf> – Загол. з екрану.
3. Левківський М. В. Нові навчальні технології / М. В. Лемківський // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 1999. – №3. – С. 14–18.
4. Скворцова С. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя на засадах контекстного навчання / С. Скворцова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2010. – Вип. 35. – С.66–71.

References

1. Verbytskyy A. A. (2004) Kompetentnostnyy podkhod y teoryya kontekstnoho obuchenyya [Competence approach and the theory of contextual learning] – Moscow: YTs PKSP, 84 (in Russian).
2. Kovtun O. V. (2012) Kontekstnyy pidkhid yak metodolohichnyy kontsept formuvannya profesiyno-movlennyevoyi diyal'nosti maybutnikh

aviatsiynykh operatoriv [Elektronnyy resurs] [Contextual approach as a methodological concept of formation of professional speech of future aircraft operators] – (electronic source). Available at: <http://er.nau.edu.ua/jspui/bitstream/NAU/4467/14.pdf> (in Ukrainian).

3. Levkivs'kyi M. V. (1999) Novi navchal'ni tekhnolohiyi [New educational technologies] / M. V. Lemkivs'kyi // Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka, Zhitomir, 3, 14–18 (in Ukrainian).

4. Skvortsova S. (2010) Formuvannya profesiynoyi kompetentnosti maybutn'oho vchytelya na zasadakh kontekstnoho navchannya [Formation of professional competence of future teachers on the basis of contextual education] / S. Skvortsova // Psykholoho-pedahohichni problemy sil's'koyi shkoly, Vyp. 35, 66–71 (in Ukrainian).

Реферат.

Герлянд Тетяна. Особливості впровадження технології контекстного навчання у закладах професійно-технічної освіти.

Статтю присвячено проблемі впровадження технології контекстного навчання у закладах професійно-технічної освіти за сучасних умов.

Виявлено, що основна мета контекстного навчання – формування у межах навчальної діяльності учня професійно-технічного навчального закладу його цілісної, внутрішньо вмотивованої професійної діяльності як майбутнього фахівця.

Наведено аналіз сучасних досліджень з проблеми та основних вимог до впровадження технології контекстного навчання в закладах професійно-технічної освіти.

Окреслено основні підходи до технології, її принципів та структурних особливостей. З'ясовано, що зміст контекстного навчання відбирається з двох джерел: змістовного наповнення досліджуваних наук і змісту майбутньої професійної діяльності, представленої у вигляді моделі діяльності фахівця – його функцій, проблем, завдань, ключових компетентностей. Зміст навчання задається у вигляді навчальних текстів, однак у них інформація має предметний і соціальний контексти майбутньої життя й діяльності учня.

Контекстне навчання – навчання, професійно орієнтоване. Всі знання при цьому надаються і вивчаються тільки в контексті з майбутньою професійною діяльністю. Загальною основою різних методик стає

професійний контекст. Підкреслено необхідність міжпредметних і міждисциплінарних зв'язків, без яких контекстне навчання втрачає сенс.

На основі цього набуває подальшого розвитку процес формування професійного становлення особистості учня професійно-технічного навчального закладу, що дозволить сприяти більш ефективному його входженню у свою майбутню професію.

Ключові слова: технологія, контекстне навчання, проблемна ситуація, інтеграція.

Реферат.

Герлянд Татьяна, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник лаборатории технологий профессионального обучения Института профессионально-технического образования Национальной академии педагогических наук Украины.

Особенности внедрения технологии контекстного обучения в учреждениях профессионально-технического образования.

Статья посвящена проблеме внедрения технологии контекстного обучения в учреждениях профессионально-технического образования в современных условиях.

Выявлено, что основная цель контекстного обучения – формирование в рамках учебной деятельности ученика профессионально-технического учебного заведения, его целостной внутренне мотивированной профессиональной деятельности как будущего специалиста.

Приведен анализ современных исследований по проблеме и основных требований к внедрению технологии контекстного обучения в учреждениях профессионально-технического образования.

Определены основные подходы к технологии, ее принципам и структурным особенностям. Установлено, что содержание контекстного обучения отбирается из двух источников: содержательного наполнения изучаемых наук и содержания будущей профессиональной деятельности, представленной в виде модели деятельности специалиста – его функций, проблем, задач, ключевых компетентностей. Содержание обучения задается в виде учебных текстов, однако в них информация имеет предметный и социальный контексты будущей жизни и деятельности ученика.

Контекстное обучение – обучение, профессионально ориентированное. Все знания при этом предоставляются и изучаются только в контексте с будущей профессиональной деятельностью. Общей основой различных методик становится профессиональный контекст. Подчеркнута важность межпредметных и междисциплинарных связей, без которых контекстное обучение теряет смысл.

На основе этого приобретает дальнейшее развитие и формирование профессионального становления личности ученика профессионально-

технического учебного заведения, что позволит способствовать более эффективному его вхождению в свою будущую профессию.

Ключевые слова: технология, контекстное обучение, проблемная ситуация, интеграция.

Abstract.

Gerlyand Tetyana, Ph.D. in Pedagogy, Senior research fellow of the Laboratory of technologies professional training of the Institute of vocational education and training of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.

Features of the introduction of technology in the context of training in Institute of vocational education and training.

The article deals with the introduction of technology in the context of training institutions of vocational education in modern conditions.

It was revealed that the main purpose of contextual learning – formation into education student of vocational educational institution of its integrated internally motivated professional activity as a future professional.

An analysis of current research on the issue and the main requirements for the implementation of learning technologies in the context of vocational education.

The main approaches to technology, its principles and structural features. The content of the learning context is taken from two sources: the substantive content of the studied Sciences and content of future professional activity, presented in the form of expert business model – its functions, problems, challenges, key competencies. The content of training is given in the form of educational texts, but their information is substantive and social context of the future life and work of the student.

Contextual learning – learning, professionally oriented. All the knowledge in this study are available, and only in the context of a future professional activities. The common ground of different techniques is becoming a professional context. It stressed the need for interdisciplinary and multidisciplinary relations, without which the learning context is meaningless.

On the basis of acquires further development and formation of the professional development of the individual student of vocational educational institution that will contribute to more effective its entry into their future profession.

Key words: technology, contextual learning, problem situation, integration.